

Tehetségföldrajz

A különféle lexikonokat, almanachokat fella-
pozva, tudósaink, mérnökeink, orvosaink, mű-
vészeink, sportolóink nemzetközileg elismert
teljesítményét szemlélve nem tűnik túlzónak a
megállapítás, amely szerint a magyarság irigy-
lésre méltóan sok tehetséget adott a világnak. Ezt
támasztja alá az a tény is, hogy a *Nobel-díjasok* né-
pességszámhoz viszonyított aránya alapján ha-
zánk az első tíz, *olimpiai bajnokokat* illetően pedig
az első három ország között van a Földön.

A kérdésre, hogy mi állhat egy nép te-
hetségességének hátterében nehéz volna pontos
és tömör választ adni. Egy biztos, a tehetség,
amely az ember génjeibe írt kultúrateremtő ké-
peségében gyökerezik, jó termést csak megfelelő
földrajzi és történelmi körülmények között hoz-
hat. Honfoglaló eleink genetikailag sokszínű, erős,
gazdag kultúrájú népként érkeztek a Kárpát-me-
dencébe, számos újítást hozva az akkori Európába.
A magyarság nyitottsága, befogadó természete,
szellemisége a későbbi századok során rendre elő-
segítette a betelepülő népek, néptörödékek integ-
rálódását. Lakóhelyünk különlegesen jó forgalmi
helyzete nemcsak a gének szerencsés keveredését,
hanem a kultúrák találkozását, s a távoli kultúrák-
kal való folyamatos kapcsolattartást, információ-
cserét is lehetővé tette. Ebből következik, hogy
a magyar génusz kialakulását lehetetlen volna
származásra, vagy „koponyaalakra” visszavezet-
ni, az sokkal inkább a *változó életfeltételekhez való
kreatív alkalmazkodásnak, a magyar nép innováció
teremtő, befogadó és közvetítő képességének, s a ma-
gyar kultúra európai mércével mérhető fejlődésének*
köszönhete világra jöttét. Ugyanezen okok miatt
lehetséges az is, hogy a magyar tehetségek a világ
bármely pontján, idegen közegben is megállták,
megállják a helyüket.

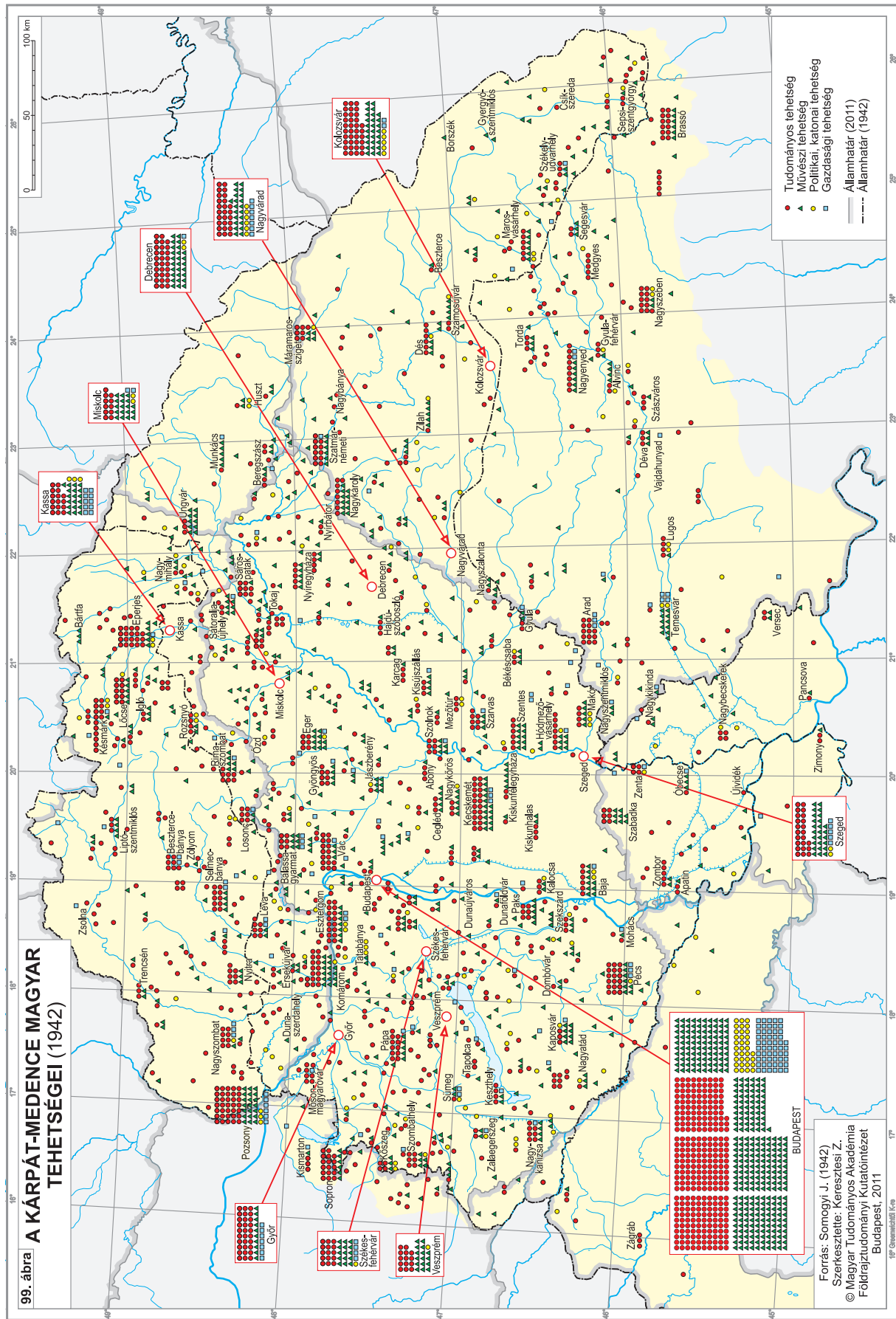
Biológiai előfeltételeit tekintve a *tehetség
egy populáción belül viszonylag egyenletesen osz-
lik el, ám az egyéni sorsok tekintetében nagyon
konkrét környezeti hatásokon múlik annak megva-
lósulása.* Nem lehet kétséges, hogy személyes
képességeink kibontakoztatása függ attól, hogy
mikor, hol s milyen családba születtünk, hol
nevelkedtünk, tanultunk, vagy később hol kap-
tunk munkát. Már az első, 19. században készült
német és francia tehetségterképek szerzői rá-
mutattak arra, hogy a jó képzési lehetőségeket
kínáló *közigazgatási, egyházi, oktatási központokban
az átlagosnál több talentum (tehetséges személy)
született.* Felismerték azt is, hogy *az iskolázottabb,*

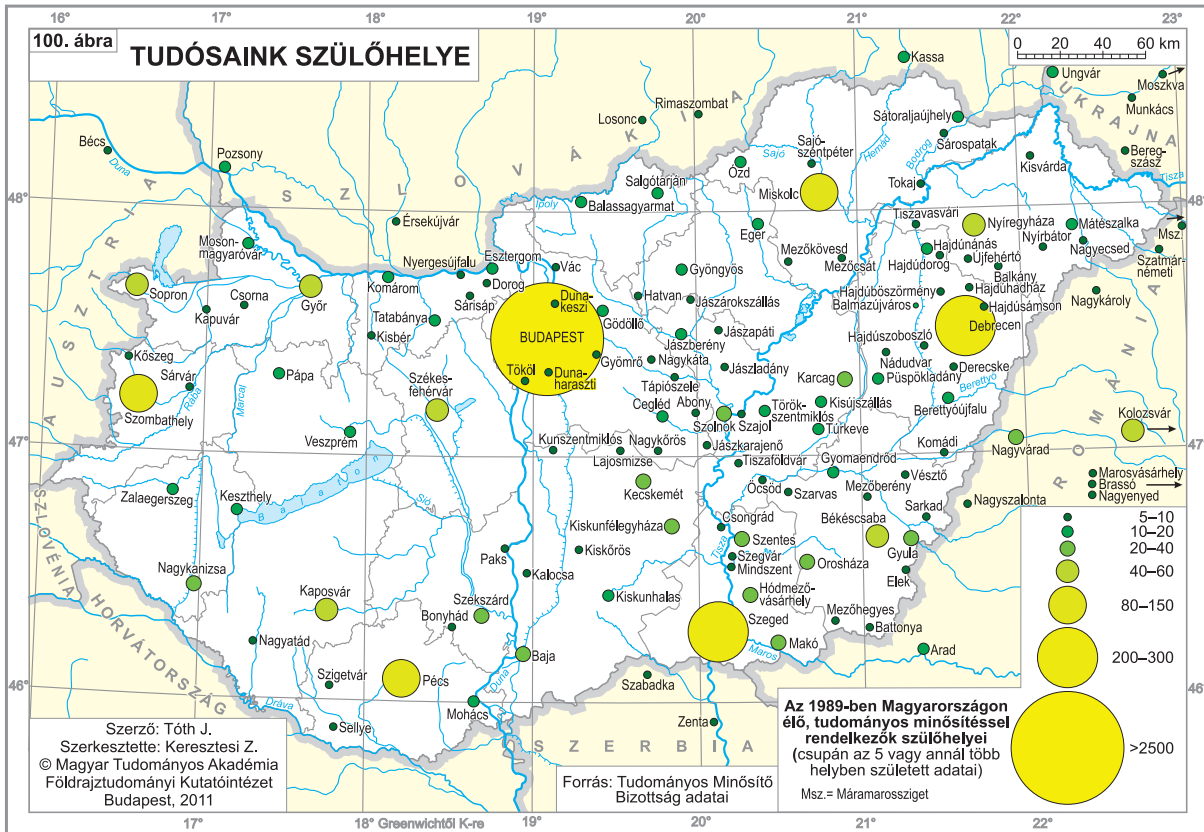
*műveltebb személyek szívesebben költöznek gazda-
gabb, fejlettebb vidékre, településekre.*

Az első hazai tehetségterkép 156 magyar
irodalmi tehetség születési helyét tüntette fel
(PINTÉR J. 1928). A magyar „tájak lelkét” kutá-
tó Hantos Gyula egyes tájainkat (pl. Szepesség,
Székelyföld, Észak-Dunántúl) tehetségben gaz-
dagabbnak ítélte, amit a táj lélekformáló hatá-
sával s a magyar kultúra zavartalan fejlődésével
magyarázott (HANTOS Gy. 1936). Somogyi József
úgy találta, *legtöbb tehetséget adó városaink* több-
nyire *tradicionális kultúrközpontok*, nagy múltú
iskolákkal, művelt polgársággal, ahol a hely
szelleme (*genius loci*) a „törzsökös” lakossággal
keveredő bevándorlók új nemzedékeit is inspi-
rálta (SOMOGYI J. 1942) (99. ábra).

Sajnos a 20. század közepétől a tehetség-
ügyet lejárató náci ideológia, valamint az egyen-
lősítést hirdető szocialista propaganda miatt ez a
téma kényes kérdéssé vált, s jó időre eltűnt a tér-
kutatás irodalmából. A talentumok földrajzához
visszatérő első tanulmány Tóth József tollából
származott, aki a magyar tudományos élet sze-
replőinek születési, lakó- és munkahely-adatait
vizsgálva, olyan területi egyenlőtlenségeket tárt
fel, amelyeket nem lehetett a népességeloszlással,
vagy a településrendszer szerkezetével magya-
rázni (TÓTH J. 1990). Világossá vált, hogy *Budapest
„agyelszívó” hatását* vidéki központjaink együtt
sem igen tudják fékezni. Fény derült arra is, hogy
a parasztpolgári fejlődési pályát befutott kisebb-
nagyobb *alföldi mezővárosok* (pl. Túrkeve, Szentés,
Püspökladány) *átlag feletti mértékben* adtak minősít-
tett kutatókat, *tudósokat az országnak* (100. ábra).

A közelmúltban a magyarság teljes kul-
túrtörténetét felölelő *Magyar Életrajzi Lexikon*
(2004) több, mint 17 ezer szócikkének felhasználásával olyan tehetségterkép-modellek ké-
szültek, amelyek Magyarország mai települé-
seinek, megyéinek tehetség-háztartását (kibo-
csátás, befogadás, megtartás, vonzás) mutatják
be (GYŐRI F. 2010). A lexikonban szereplő, 19–20.
században élt kiválóságaink 56%-a intellektuá-
lis, 25%-a művészi, 16%-a szociális, 3%-a pedig
mozgásműveltségi (főként sport) tehetségével
váltott ki elismerést. Az egy időben működő te-
hetségek száma az 1930-as, 1940-es években érte
el csúcspontját. A Trianont követő bevándorlási
hullámnak köszönhetően a mai országterüle-
ten közel 3 ezerrel több talentum halt meg, mint
ahány született.

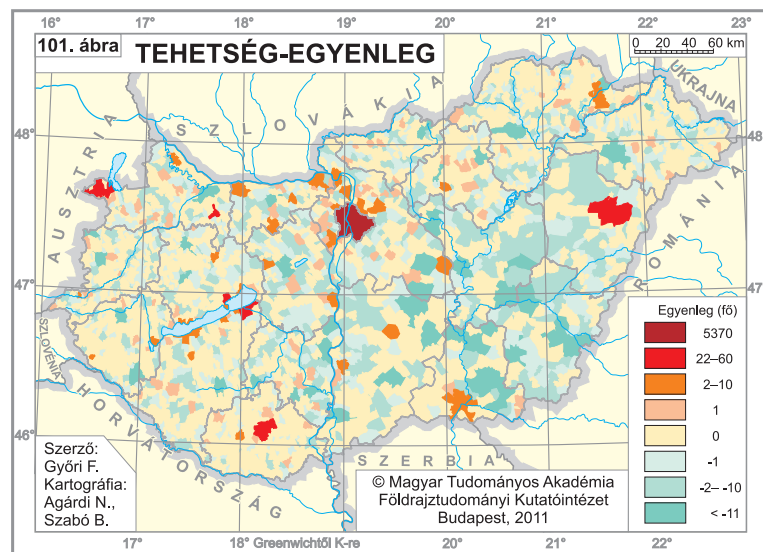

Az elmúlt évezredben élt magyar *tehetségek szülőhelyeinek* csupán harmada (1136 település) jut a mai államterületre, ahol nagyjaink négyötöde 10 ezer főnél népesebb településen látta meg a napvilágot. A fajlagos kibocsátási érték (az ezer lakosra jutó helyben született tehetség száma) szerint „legtermékenyebbek” a jó forgalmi helyzetű történelmi kisvárosaink (pl. Kőszeg, Sátoraljaújhely), iskolavárosaink (pl. Sárospatak, Keszthely), egyes alföldi mezővárosaink (pl. Baja, Makó) és jelentősebb kulturális központjaink (pl. Sopron, Szeged, Szombathely) voltak.

A befogadó (halálózási) helyek alacsonyabb száma (457 település) koncentrációs folyamatokra utal. Tehetségeink döntő többsége élete alkonyán városokban élt, négyből hárman Budapesten. Közülük a fővároson kívül egyetemi centrumaink (pl. Sopron, Szeged, Debrecen), egyházi központjaink (pl. Esztergom, Kalocsa), valamint Balaton-parti üdülővárosaink (pl. Balatonfüred, Balatonalmádi) tűnnek ki. Pozitív

tehetség-egyenleget, amely a befogadó települések (halálózási helyek) és a szülőhelyek különbségéből adódik, csupán a települések töredéke (5%-a) tud felmutatni. A legnagyobb kibocsátó és befogadó helyek – néhány kivételével – főbb közlekedési útvonalak mentén és az utak csomópontjaiban helyezkednek el (101. ábra).

Abban, hogy egy tehetséges ember megtalálja-e szülőföldjén számítását, vagy másutt próbál szerencsét, sokféle belső és külső ténye-

ző játszik szerepet. Az elvándorlás indítékai – a kényszerű lakóhelyelhagyást leszámítva – többnyire egy település megtartó-képességéből, vonzásából, vagy taszításából következnek (pl. jobb életminőség elérése, továbbtanulás lehetősége, munkavállalás kilátásai).

A tehetség *megtartó-képességet* egy adott helyen született és ugyanott meghalt talentumok számával modellezhetjük. Nem meglepő, hogy e tekintetben Budapest – a megtartottak száma és 1000 lakosra vetített értéke alapján is – valamennyi városunkat felülmúlja. Ennél talán figyelemre méltóbb az alföldi mezővárosok (pl. Túrkeve, Mezőkövesd, Nagykőrös, Kiskunhalas) átlag feletti teljesítménye, ami mögött a helyi szellemi elit utánpótlását biztosító színvonalas gimnáziumi oktatásuk, s ezzel együtt lakóik erősebb helyi identitástudata áll.

A tehetségek végső nyughelyének adataiból számított *tehetségvonzó-képességet* a bevándorolt (nem helyben született) talentumok szá-

ma tükrözi leginkább. A főváros után a legtöbb tehetséget regionális központjaink, iskolavárosaink, egyházi székhelyeink és üdülővárosaink vonzották. Mellettük néhány iparosodottabb dunántúli település (pl. Mosonmagyaróvár, Dorog) bizonyult az átlagnál jobb vonzónak.

A fenti mutatók segítségével modellezhető a *közép- és nagyvárosok tehetség-háztartása*. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a magasabb kibocsátást eredményező „tehetségbarát” környezet általában nagy megtartó-képességet és jó vonzerőt is jelent egyben. Legjobb tehetség-háztartású városaink közé három egyetemi központunk (Sopron, Szeged, Debrecen), három egyházi székhelyünk (Vác, Esztergom, Eger), valamint Kecskemét került. Leggyengébb értékekkel a volt „szocialista” iparvárosaink (pl. Kazincbarcika, Komló, Ajka) és a budapesti agglomeráció néhány elővárosa (pl. Érd, Dunakeszi) rendelkezik.